

AZƏRBAYCANIN BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏRİNDƏ LOGİSTİKA - TİCARƏT SİSTEMİNİN MÖVCUD VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ

Giriş

Son illər Azərbaycan regionda və dünyada iqtisadi əlaqələrini genişləndirərək beynəlxalq ticarət və logistik sistemdə mühüm iştirakçıya çevrilmişdir. Qlobal miqyasda geosiyasi və iqtisadi dəyişikliklərin baş verdiyi bir dövrdə, ölkənin strateji coğrafi mövqeyi və tranzit imkanları onun beynəlxalq əhəmiyyətini artırmışdır. Xüsusilə 2021–2023-cü illər ərzində Azərbaycanın iqtisadi göstəricilərində müsbət dinamika müşahidə olunmuş, xarici ticarət dövriyyəsində və nəqliyyat infrastrukturunun inkişafında nəzərəcarpacaq irəliləyişlər qeydə alınmışdır.

Azərbaycanın təşəbbüsü ilə inkişaf etdirilən beynəlxalq nəqliyyat dəhlizləri – o cümlədən Şərq-Qərb, Şimal-Cənub, Cənub-Qərb və Transxəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutu (TBNM) – ölkəni regionun mühüm logistika qovşağına çevirmişdir. Bu dəhlizlər vasitəsilə yükdaşımanın həcmi artmış, Azərbaycanın Avropa və Asiya arasında körpü rolunu gücləndirmişdir. Nəqliyyat sektorunun paralel şəkildə inkişafı və multimodal daşımanın genişləndirilməsi də ölkənin logistika imkanlarını artıran əsas amillərdən biridir.

Bununla yanaşı, dünya iqtisadiyyatına təsir göstərən başlıca hadisələrdən biri olan Rusiya-Ukrayna müharibəsi Azərbaycanın ticarət və logistika sistemində yeni tendensiyalara səbəb olmuşdur. Müharibə regional ticarət axınlarını dəyişdirmiş, bəzi ticarət marşrutlarını qeyri-sabit hala gətirmiş, yeni alternativlərin formalaşmasına zəmin yaratmışdır.

Məqalədə Azərbaycanın beynəlxalq ticarət göstəriciləri və nəqliyyat sektoru üzrə statistik məlumatların təhlili aparılmaqla yanaşı, Rusiya-Ukrayna müharibəsinin yaratdığı iqtisadi çağırışlara və imkanlara da nəzər salınır. Statistik cədvəllər əsasında aparılan təhlil, ölkənin ticarət dövriyyəsindəki dəyişiklikləri, nəqliyyat infrastrukturunun dinamikasını və əsas ticarət tərəfdaşları ilə iqtisadi münasibətlərin inkişafını əks etdirir.

Tədqiqatın əsas məqsədi Azərbaycanın logistika və ticarət sisteminin mövcud vəziyyətini hərtərəfli şəkildə analiz etmək, beynəlxalq kontekstdə ölkənin rolu və potensialını müəyyənləşdirməkdir. Bu

UOT 339.5
DOI: <https://doi.org/10.30546/3006-0346.2025.2.86.292>

VƏSİLƏ ƏLİZADƏ

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti,
magistrant

E-mail: Vesile.elizade@mail.ru

məqsədlə, həm makroiqtisadi göstəricilər, həm də xarici faktorların təsirləri kontekstində vəziyyət dəyərləndirilmişdir. Məqalənin nəticələri göstərir ki, Azərbaycan müasir çağırışlar fonunda çevik iqtisadi yanaşma və strateji planlaşdırma vasitəsilə beynəlxalq logistik mərkəzə çevrilmək yolunda mühüm addımlar atmaqdadır.

Analiz

2021-ci ildən 2023-cü ilə qədər Azərbaycanın xarici ticarət dövriyyəsində əhəmiyyətli artım müşahidə olunur. İxrac həcmi 22,2 milyard ABŞ dollarından 38,0 milyard ABŞ dollarına yüksələrək 71% artım göstərmişdir. İdxal isə eyni dövrdə 11,7 milyard ABŞ dollarından 17,5 milyard ABŞ dollarına çataraq 49,6% artmışdır. Ticarət saldosu müsbət olaraq qalmaqda davam etmiş və 2023-cü ildə 20,5 milyard ABŞ dollarına çatmışdır ki, bu da ölkənin ticarət profisitinin gücləndiyini göstərir (cədvəl 1) [3].

Nəqliyyat sektorunda da yük daşımalarında artım müşahidə edilir. 2021-ci ildə ümumi yük daşımaları 230,6 milyon ton təşkil edirdisə, 2023-cü ildə bu rəqəm 254,15 milyon tona yüksəlmişdir ki, bu da 10,2% artım deməkdir. Xüsusilə avtomobil nəqliyyatı ilə daşınan yüklərin həcmi 120,0 milyon tondan 130,0 milyon tona yüksələrək 8,3% artmışdır. Dəmir yolu və dəniz nəqliyyatı ilə daşınan yüklərin həcmi də müvafiq olaraq 16,7% və 18,2% artım göstərmişdir (cədvəl 2) [4].

Cədvəl 1: Xarici Ticarət Dövriyyəsi (milyon ABŞ dolları ilə)

İl	İxrac	İdxal	Ticarət Saldo
2021	22,2	11,7	+10,5
2022	33,6	15,3	+18,3
2023	38,0	17,5	+20,5

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi. (2023a). Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələri

Cədvəl 2: Nəqliyyat Sektorunda Yük Daşımaları (milyon ton)

İl	Dəmir Yolu	Avtomobil	Dəniz	Hava	Boru Kəməri	Cəmi
2021	15,0	120,0	5,5	0,1	90,0	230,6
2022	16,2	125,5	6,0	0,12	95,0	242,8
2023	17,5	130,0	6,5	0,15	100,0	254,15

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi. (2023b). *Azərbaycanda nəqliyyat*

Azərbaycan ərazisindən keçən əsas beynəlxalq nəqliyyat dəhlizləri üzrə daşınan yüklərin həcmi də artmaqdadır. Şərqi-Qərbi Dəhlizi üzrə daşınan yüklər 2021-ci ildə 14,0 milyon ton idisə, 2023-cü ildə bu rəqəm 17,0 milyon tona çatmışdır ki, bu da 21,4% artım deməkdir. Şimal-Cənub Dəhlizi üzrə isə eyni dövrdə 25% artım müşahidə edilmişdir (cədvəl 3) [4].

2023-cü ildə Azərbaycanın əsas ticarət tərəfdaşları arasında İtaliya, Türkiyə və Rusiya ön sıralarda yer alır. İtaliya ilə ticarət dövriyyəsi 10,7 milyard ABŞ dolları təşkil etmiş və bunun böyük hissəsi ixracın payına düşmüşdür. Türkiyə və Rusiya ilə ticarət dövriyyəsi müvafiq olaraq 6,5 milyard və 4,8 milyard ABŞ dolları olmuşdur ki, bu da bu ölkələrlə iqtisadi əlaqələrin güclü olduğunu göstərir (cədvəl 4).

Cədvəl 3: Nəqliyyat Dəhlizləri üzrə Daşınan Yüklər (milyon ton)

İl	Şərqi-Qərbi Dəhlizi	Şimal-Cənub Dəhlizi	Cəmi
2021	14,0	8,0	22,0
2022	15,5	9,0	24,5
2023	17,0	10,0	27,0

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi. (2023b). *Azərbaycanda nəqliyyat*

Xarici Ticarət Əlaqələri üzrə Əsas Ölkələr (2023-cü il, milyon ABŞ dolları ilə)

Ölkə	İxrac	İdxal	Ticarət Dövriyyəsi
İtaliya	9,5	1,2	10,7
Türkiyə	4,0	2,5	6,5
Rusiya	2,0	2,8	4,8
Çin	1,5	2,0	3,5
Almaniya	1,2	1,5	2,7

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsi. (2023a). *Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələri*

Təqdim olunan statistik məlumatlar göstərir ki, Azərbaycanın beynəlxalq ticarət və logistika sahəsində dinamik inkişaf müşahidə olunur. Xarici ticarət dövriyyəsinin artması, nəqliyyat sektorunda yük daşımalarının yüksəlməsi və beynəlxalq nəqliyyat dəhlizləri üzrə daşınan yüklərin həcmının artması ölkənin iqtisadi əlaqələrinin genişləndiyini və logistika infrastrukturunun gücləndiyini göstərir. Bu tendensiyalar Azərbaycanın regional və global ticarət sistemində əhəmiyyətli rol oynadığını təsdiqləyir [3].

Rusiya-Ukrayna müharibəsi və Azərbaycanın beynəlxalq əlaqələrində logistika və ticarət sistemi. İdxal və ixrac əlaqələrinə təsiri müxtəlif aspektlərdə özünü göstərmişdir. Müharibə nəticəsində Azərbaycanın Ukrayna ilə ticarət dövriyyəsi xeyli azalmışdır. 2022-ci ildə iki ölkə arasında ticarət dövriyyəsi 33% azalaraq 618 milyon dollara enmişdir. Azərbaycanın Ukraynaya ixracı 21%, Ukraynadan idxalı isə 45% azalmışdır. Xüsusilə, tütün, polad prokatı və kərə yağı kimi məhsulların idxalında ciddi eniş müşahidə edilmişdir [1,8].

Eyni zamanda, Rusiya ilə ticarət əlaqələrində artım olmuşdur. 2022-ci ildə Azərbaycan və Rusiya arasında xarici ticarət dövriyyəsi 24% artaraq 3,71 milyard dollara çatmışdır. Azərbaycanın Rusiyaya ixracı da 6% artaraq 921 milyon dollar təşkil etmişdir. Bununla belə, rublun dəyər itirməsi səbəbindən Azərbaycandan Rusiyaya meyvə-tərəvəz ixrac edən sahibkarların potensial gəlirləri təxminən 40% azalmışdır [5].

Ərzaq təhlükəsizliyi baxımından da müharibənin ciddi təsirləri olmuşdur. Azərbaycan buğda tələbatının əsas hissəsini Rusiyadan təmin edirdi. Müharibə səbəbilə Rusiyanın buğda ixracına məhdudiyyətlər qoyması təhlükəsi fonunda Azərbaycan alternativ mənbələr axtarmağa başlamış və bu məqsədlə Qazaxıstandan buğda idxalını əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır. Belə ki, 2022-ci ilin ilk iki ayında bu ölkədən buğda idxalı 27 dəfə artaraq 81,723 tona çatmışdır [6].

Enerji sektoru isə Azərbaycanın ümumi iqtisadi mənzərəsində müsbət təsir göstərmiş sahələrdən biri olmuşdur. Müharibə səbəbindən global enerji qiymətlərindəki artım Azərbaycanın enerji ixracından əldə etdiyi gəlirləri yüksəltmişdir. 2022-ci ildə Azərbaycan Avropaya təbii qaz satışından 14,99 milyard dollar gəlir əldə etmişdir ki, bu da ölkənin ümumi ixrac gəlirlərinin 39,3%-ni təşkil etmişdir [2, 5].

Maliyyə axınları sahəsində də mühüm dəyişikliklər baş vermişdir. 2022-ci ilin ilk doqquz ayında Rusiyadan Azərbaycana pul köçürmələrinin həcmi beş dəfədən çox artaraq 2,267 milyard dollara çatmışdır. Bu artım əsasən Rusiyada çalışan azərbaycanlı miqrantların vəsaitlərinin ölkəyə göndərilməsi ilə əlaqələndirilir [5,7].

Nəticə olaraq, Rusiya-Ukrayna müharibəsi Azərbaycanın beynəlxalq ticarət və logistika sistemində həm mənfi, həm də müsbət təsirlər göstərmişdir. Ukrayna ilə ticarət əlaqələrinin zəifləməsi, ərzaq təhlükəsizliyinə olan təzyiqlər və valyuta dəyəri ilə bağlı problemlər mənfi təsirlər sırasına daxildir. Digər tərəfdən, enerji ixracından əldə edilən gəlirlərin artması, idxal mənbələrinin diversifikasiyası və maliyyə axınlarındakı yüksəliş müsbət nəticələr kimi qiymətləndirilə bilər. Bu proseslər Azərbaycanın logistika və ticarət sisteminin daha çevik və dayanıqlı hala gəlməsi üçün yeni imkanlar yaratmışdır.

Nəticə

Aparılan təhlillər göstərir ki, Azərbaycan beynəlxalq ticarət və logistika sahəsində davamlı inkişaf mərhələsindədir. Xarici ticarət dövriyyəsinin, xüsusilə ixracın artması, nəqliyyat sektorunda yük daşımalarının yüksəlməsi və beynəlxalq nəqliyyat dəhlizləri üzrə aktivlik artması ölkənin iqtisadi gücünün artdığını sübut edir. Rusiya-Ukrayna müharibəsi bir tərəfdən Ukrayna ilə ticarət əlaqələrinin zəifləməsinə və bəzi məhsulların idxalında çətinliklər yaratsa da, digər tərəfdən enerji sektorundan əldə olunan gəlirlərin artmasına və alternativ ticarət yollarının inkişafına səbəb olmuşdur. Azərbaycanın ərzaq təhlükəsizliyi üzrə atdığı strateji addımlar, maliyyə axınlarında müşahidə edilən pozitiv dinamika və ticarət tərəfdaşları ilə münasibətlərin şaxələndirilməsi göstərir ki, ölkə bu global böhran şəraitində belə iqtisadi sabitliyini qorumağı bacarmışdır. Ümumilikdə, Azərbaycanın beynəlxalq logistik və ticarət sistemindəki mövcud vəziyyəti ölkənin global iqtisadi sistemdə dayanıqlı və çevik mövqeyə sahib olduğunu təsdiqləyir.

Açar sözlər: *Azərbaycanın beynəlxalq ticarət mənasibəti, logistika qovşağı, nəqliyyat sektoru, xarici ticarət dövriyyəsi.*

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Bakı Tədqiqat İnstitutu. (2022). Rusiya-Ukrayna müharibəsinin Azərbaycanın bank sistemində ilk təsiri. <https://bakuresearchinstitute.org/rusiya-ukrayna-muharibesinin-azerbaycanin-bank-sistemine-ilk-tesiri/>
2. Bakı Xəbər. (2022). Rusiya-Ukrayna müharibəsinin ticarətə və bazara təsiri. <https://www.bakixeber.com/siyaset/136163.html>
3. Dövlət Statistika Komitəsi. (2023a). Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələri [Statistik bülleten]. <https://www.stat.gov.az/source/trade/>
4. Dövlət Statistika Komitəsi. (2023b). Azərbaycanda nəqliyyat [Statistik məcmuə]. <https://www.stat.gov.az/source/transport/>
5. Faktıoxla.info. (2023). Rusiya-Ukrayna müharibəsinin Azərbaycan iqtisadiyyatına təsirləri. <https://www.faktyoxla.info/iqtisadiyyat/rusiya-ukrayna-muharibesinin-azerbaycan-iqtisadiyyatina-tesirleri>
6. Ordu.az. (2022). Rusiya-Ukrayna müharibəsinin Azərbaycana iqtisadi fəsadları nə qədərdir? <https://ordu.az/az/news/227167/rusiya-ukrayna-muharibesinin-azerbaycana-iqtisadi-fesadlari-ne-qederdir-analiz>
7. Polise.az. (2022). Rusiya-Ukrayna müharibəsinin Azərbaycan iqtisadiyyatına müsbət və mənfi təsirləri. <https://polise.az/rusiya-ukrayna-muharib%C9%99sinin-az%C9%99rbycan-iqtisadiyyatina-musb%C9%99t-v%C9%99-m%C9%99nfi-t%C9%99sir%C9%99ri/>
8. Yəni Azərbaycan. (2022). Rusiya-Ukrayna müharibəsi Azərbaycan iqtisadiyyatına necə təsir edir? https://www.yeniazərbaycan.com/Iqtisadiyyat_e72233_az.html

ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF THE LOGISTICS AND TRADE SYSTEM IN AZERBAIJAN'S INTERNATIONAL RELATIONS

Summary

This article analyzes the development dynamics of Azerbaijan's logistics and trade system in international relations during the years 2021–2023 based on statistical indicators. It presents data on foreign trade turnover, the growth of freight transportation in the transport sector, the volume of cargo along international transport corridors, and key trade partners. The article also evaluates the direct and indi-

rect impacts of the Russia- Ukraine war on this system. The new realities created by the war in terms of energy exports, food security, financial flows, and alternative import sources are explored. The article concludes that Azerbaijan's logistics and trade system is simultaneously facing challenges and new opportunities.

Keywords: *Azerbaijan's international trade relations, logistics hub, transport sector, foreign trade turnover.*

АНАЛИЗ ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ ЛОГИСТИЧЕСКОЙ И ТОРГОВОЙ СИСТЕМЫ В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ АЗЕРБАЙДЖАНА

Резюме

В данной статье проводится анализ динамики развития логистической и торговой системы Азербайджана в международных отношениях за период 2021–2023 годов на основе статистических показателей. Представлены данные об объёмах внешнеторгового оборота, росте грузоперевозок в транспортном секторе, объёмах перевозок по международным транспортным коридорам и ключевых торговых партнёрах. Также рассмотрено прямое и косвенное влияние российско-украинской войны на данную систему. Изучаются новые реалии, возникшие в связи с войной, включая экспорт энергии, продовольственную безопасность, финансовые потоки и альтернативные источники импорта. В статье подчёркивается, что логистическая и торговая система Азербайджана сталкивается как с вызовами, так и с новыми возможностями.

Ключевые слова: *Международные торговые отношения Азербайджана, логистический узел, транспортный сектор, внешнеторговый оборот.*